

Müzahim İsmayilzadə

... Heç ağılıma da gəlməzdi ki, altmış yaşımın astanasında Almaniyaya üç aylıq səfər edəm, əslində fikirlərim çox idi. Yubileyim qarşısında televiziya veriliş hazırlamaq, vaxtilə təyinatla işlədiyim (1981-1984-cü illər) İsmayilli şəhər 3 nömrəli orta məktəbdə, İsmayilli Rayon Mədəniyyət Şöbəsinə görüşlər keçirmək istəyim məni çoxdan düşündürdü. Bir il əvvəl yaxşı ki, əsərlərimi bir yerə toplayıb altı cildliyin çapını həyata keçirmişdim. İlk təbrikim isə tanınmış yazıçı-publisist Vaqif İsaqoğlunun haqqında məqalə və "Sunamidən sunamiyə" adlı iri həcmli monoqrafiya yazması oldu və kitab yenidən çapdan çıxmışdı.

Açıqı, nə qədər şöhrətpərəst olsam da görüşlərdən, özünüdəbliyədən, hay-küylərdən uzaqam. Çoxları kimi "harda aş, orda baş" olmağı sevmir, tərifi xoşlanmadığım kimi, kimisə yalandan tərifləməyi, özünü gözə soxmağı, yaltaqlığı qəbul etməm, daha doğrusu, bacarmıram. Uzun illər tanınmış, nüfuzlu KİV-lərdə məsul vəzifələrdə çalışdıqımdan çoxlarına qeyri-adi görünən ədəbi hadisə mənim üçün adidən adidir. Bilirəm ki, indi heç kim heç kimin kitabını oxumur. Əvvəla buna vaxtı yoxdur, həvəsi də onun kimi. İndi hamı yazır, hamı! Yüksək səviyyəli dövlət məmurlarından tutmuş orta məktəbi əməlli-başlı sona çatdırmayana kimi. O qədər kitab çap olunur ki, sayı-sanbalı yoxdur. Qadağa yox, bir şey yox, nə yazsan çap olunacaq. Cümlələr baş-ayaq, orfoqrafiya səhvləri yüzlərlə, şeirin qayda-qanunlarına əməl olunmur...

Müğənnilər də şeir yazırlar. Özləri də o "şeyirlərə" mahnı bəstələyirlər.

Nə isə, mətləbdən uzaq düşdük. Kim nə deyir, desin, heç kim heç kimin kitabını oxumur. Əgər vəzifən varsa, vəzifəli məmurun qohumusansa, "tanınmış" şairdən, yazıçıdan, publisistdən. Mükafatlar sənindi, fəxri adlar sənindi, tədbirlərdə, ədəbi verilişlərdə söz sənindi. Özünü dahi hesab

Sən kimsən, Almaniyada!

(Səfər qeydləri)

- Ə, a Zaman, nemes ha döysən, adam balası kimi danış.

- Adam briqadir olanda nolar, özünü nemesdən betər aparırsan.

- Adam balası kimi söz danış, nemes ha döysən!

- Nemes sən elədiyən qələti eləməz!

- Məsim nemes kimi adamdı, onda yalan-palan olmaz...

Çox idi belə bənzətmələr və bu sözlər işləndikcə nemesin faşistliyi gözəndən düşür və onun dəqiqliyi, qanun-qaydaya riayəti, səliqə-sahmanı qabarıq şəkildə kəndin evlərinin qapılarını döyürdü.

Elə Ələsgər müəllimə "nemes Ələsgər" ayamasını da müharibədən salamat qayıdan veteranlar qoymuşdular. Berlinə qədər qalibiyyətli döyüş aparən Nərimanlı döyüşçülər dörd il ərzində nemesləri beş barmaqları kimi tanımış, onlara xarakterik olan xüsusiyyətləri - dəqiqliyi, qayda-qanuna şəxsiz riayət etməyi, ancaq və ancaq öz işi ilə məşğul olmağı, kimsənin işinə qarışmamağı... təkcə Ələsgər müəllimdə görmüş və nemes ayamasını müəllimin almasına yapışdırmışdılar ki, uşaqlı-böyüklü hamı onu bu adla tanıyırdılar. Kənddə Ələsgər adında üç-dörd adam vardı. Ələsgəri soruşan olanda ilk olaraq soruşurdular:

- Hansı Ələsgəri deyirsən? Nemes Ələsgəri?

Bakı-Qırmızı Körpü avtovağzalında arxa sırada - avtobusun amfiteatrında oturmuşdum. Noyabr ayının 6-sı idi. Hava soyuq olmasa da, burada oturmaq, arxadan hamını seyr etmək, motorun istiliyində xumarlanmaq ürəyimcə idi. İrəlində oturanlardan gürcücə danışanlar da vardı və mən yavaş-yavaş xarici dildə danışmağa başlayırdım. Rusca, ingiliscə özümü yola verəcəyimə əminliyim vardı, ancaq alman dili mənlilik deyildi.

Amfiteatrda kəndimizdən müharibəyə gedənlərin, Berlinə qədər döyüş yolu keçənlərin simaları bir-bir gözüm önündə canlandı. "Qara kağız"ı gələnlərin isə şəkli, ad və soyadları mənə tanış idi. Onları görməmişdim, haqlarında eşitmişdim. Hə, müharibə bitmişdi, sakit həyat başlamışdı, quruculuq işləri geniş vüsət almışdı. Hamı təsərrüfatla məşğul olurdu. Daha arxa cəb-

hənin qadın, uşaq, qoca "əsgərlərinə" davadan qayıdanlar da qoşulmuşdu və bu, kolxozçular arasında böyük ruh yüksəkliyi yaradırdı. Əvvəla, davadan qayıdanlar hələ orta yaş dövrlərində idilər. Güclüydülər və çoxları hələ evlənməmişdilər. Məhəbbət dolu romantik həyat kəndimizin dağındaydı. Evli olanlar isə ailələrinə qayıtmış, ocaqlarının gözünü daha da qaynar etmişdilər. Əllərindəki avtomatları toxa, bel, yaba, külüng, balta ilə əvəz edən veteranlar ikiqat əzmlə çalışır, dörd illik həsrətlərinin üstünə yağ çəkirdilər. Həm də kənddəki vəzifələr onlara həvalə olunmuşdu. Məmmədəli baş mühasib, Qədim briqadir, İslam dəyirmançı, Musa ferma müdiri, Müzəllim baş çoban, Mikayıl məktəbin direktor müavini... işləyirdilər.

Bəlkə də müharibədə qazanılan qələbə insanlarda böyük ruh yüksəkliyi yaratmışdı. Sükutu səs-küy, iş ahəngi əvəz etmişdi. Üzlərdə gülüş, təbəssüm, sevinc cövlan edirdi. Toyların sayı artmışdı. İşdən sonra, ya boş vaxtlarda kəndin mərkəzindəki Məhərin çayxanası ağzınacan dolu olurdu. Hamı sığışa bilmirdi. Odur ki, Mədəniyyət Evinin həyətindəki bağda taxta oturacaqlarda, çəpər daşlarının üstündə oturub söhbətləşir, növbə gözləyirdilər. Ən maraqlısı isə müharibə iştirakçılarının söhbətləri, zarafatları olurdu.

- Ələmdar, deyirsən neçə nemes öldürmüşsən?

Ələmdar susur, Salmanın sualından yan keçmək istəyirdi. Kimsə onun susduğunu görüb, ocağa neft töküdü.

- A Salman, keçən dəfə danışanda on dörd deyirdi. Ondan qabaq isə on altı.

- On dörd? - Salman heyretlənir, alçaqboy, arıq Ələmdarı başdan-ayağa süzürdü. - Ələmdar, sən on dörd nemes öldürmüşsən? Əyər, bəlkə ölənlərin üstünə çıxıb öz adına yazırsan? Olammaz, vallah, adamın inanmağı gəlmir. Kül təpəsinə nemesin ki, onun on dördünü Ələmdar öldürüb!

- A Salman, mən hər nədi eləmişəm, Reyxstaqa kimi gedib, qayıtmışam. Sən nağayrısan? Özünə fiktivni sənəd düzəldib burda qalmısan. Hansı adla? Heç utanırsan? Yerinə siymək adı ilə. Sənsə da danışma, ayıbına kor ol!

Müharibə iştirakçılarının özlərinəməxsus zarafatları və ciddi söhbətləri olurdu. Ən çox o zarafatlar sonradan kənd camaatının qulağına çatır, dillərinə düşürdü. Bu isə onların heç veclərinə gəlmir, əksinə sevincək olurdular. Çünki davada qalib gəlmişdilər, sağ-salamat ocaqlarına qayıtmışdılar. Qaliblər isə mühakimə olunmur, sorğu-suala tutulmurdular:

"Nemes şotu"! Bunu da davadan qayıdanlar gətirmişdilər. Bir də gördüm ki, kənddə bir hadisə oldu, məsələn, üç nəfər birləşib Kamalın pitixanasında yeyib-içməyə gedirlər, onda Kamalın dediyi hesab üç nəfərin arasında bərabər bölünürdü. Yaxud, tutaq ki, on nəfər qonşu kəndə toya gedir, Ələkbərin "QAZ-51"-nə minib gəldirilər və qayıdanda hərə bir manat yığib sürücüyə dəst-dəyirmi on manat verirdilər.

"Nemes şotu" misalı uşaqların, böyüklərin arasında dəbdə olan misala çevrilmişdi: Yadımdadı, aşağı siniflərdə oxuyanda rayon mərkəzinə getmişdik. Beş yoldaş pulumuzu bərabər cəmləşdirib "Arzu" kafesində nahar eddik.

Hər ilin may ayının 9-u ölkəmizdə faşist Almaniyası üzərində qələbənin ildönümü qeyd edilirdi. Bir gün əvvəl kəndimizin müharibə iştirakçıları məktəbimizə dəvət edilir, onlarla şagirdlərin görüşü keçirilirdi. Qanlı-qadali illərin iştirakçıları keçdikləri döyüş yollarından danışır, müharibəni lənətləyir, dünyaya sülh arzulayırdılar. Hər gün olmasa da, tez-tez rastlaşdığımız müharibə iştirakçıları o görüşdə bizlər üçün qeyri-adi insanlara çevrilirdilər və biz onlara həmişə hörmət və qayğı göstərirdik, özümüzü borclu bilirdik. Çünki çıxış edənlər göstərdilər ki, əgər Sovet Ordusu Hitler Almaniyasına qalib gəlməsəydi, biz məhv olar, bu gün yaşamazdıq...

... Sürücü avtobusun qabaq şüşəsindən asılmış televizorun səsinə yüksəltdi. Gənc aktyorların çəkildiyi filmin kasseti mənə mənfi emosiya yaradırdı. Aktyorlar o qədər şit hərəkətlər edib, gülməli səhnələr yaratmaq istəsələr də alınmırdı. Mən belə düşüncələrdə idim, ancaq onlara baxmaq istəyənlər də vardı. Təzə çəkilməmiş yola, içarələrə, boş çöllərə, kəndlərə baxmaqdan başqa çarəm yox idi. Yatmaq istəsəm də, gözümü yuma bilmirdim. İştaham yox idi. Bir çanta yemək gözümün qabağında dayanmışdı.

Baba kişi! Biz hamımız ona Baba dayı deyirdik. Koroğlu cüssəli bir adam idi. O qədər kök idi ki, yaşından xeyli qoca görünürdü. Eşmə bıqları vardı. Usta idi. Demək olar ki, kənddə (hətta qonşu kəndlərdə də) təzə tikilən evlərin döşəməsini, pəncərə və qapılarını o düzəldirdi. Çox astagəl adam idi.

Lap Mirzə Cəlilin Usta Zeynalı kimi. Ancaq adam Allahnan danışar, çox səliqəli iş görürdü. Bizim evin ikinci mərtəbəsindəki döşəməni vururdu. Taxtanı yüz ölçüb, bir biçir, qulağının dibinə qoyduğu qara qələm və xətkəşlə cızlayır, rəndə ilə kəsir, sonra sıyırdı. Saatlarla dayanıb onun əl işinə uşaq həvəsi ilə baxırdıq.

- Çay! - yorulanda çay istəyirdi. İndi ağılıma

gəlir ki, usta Baba çay bəhanəsiylə istirahət edirmiş, çünki o, soyuq bulaq suyu içirdi. O da başqaları kimi dörd il müharibədə olmuşdu, ancaq döşündə orden və medal deyilən heç nə yox idi. Qələbə günü bir dəfə də olsun görüşə gəlmirdi. Bizim evin ikinci mərtəbəsində beşlik taxtaları kəsib cızlayanda, rəndələyəndə Baba dayı bizə müharibədən danışmağa başladı:

- Müharibə pis şeydi. Qorxuludu. Hər an düşmən gülləsinə tuş gələ bilərsən. Topuğumdan yaralanmışdım. Mədəmdə bir az yatdım. Sağalandan sonra fikrimi dəyişdim. Dedim ki, mənə nə borcdu, rusun çöllərində özümü nemes gülləsinə verirəm. Rotadan ayrıldım. Bir kənd uğrunda döyüş gedib qurtarırdı. Bizimkilər irəli getdikcə mən arxada azad olan kənddə gizləndim. Boşalmış kənd evlərini axtarırdı, özümə azuqə tapırdım. Beləcə, birtəhər başımı salamat saxlaya bildim...

Kəndin Mədəniyyət Evinə müharibə kinolarına dörd gözlə baxanda Baba dayı gözlərim önünə gəlir, gəldikcə nifrət hissim oyanırdı ki, o niyə döyüşlərdən arxada qalıb.

- O, nemesdən də betər pis adamdır!

Atam İsmayıl müəllim bizim tarix müəllimimiz idi. Onun danışdığı tarixi hadisələr, müqavilələr, müharibə səhnələri nağıldan da şirin idi. O danışdıqca ağımız açılırdı. Keçən əsrin 30-cu illərində faşist partiyasının yaranması, Hitler, onun "Mayn kampf"ı, SSRİ-nin xarici siyasəti, SSRİ ilə Almaniyada müharibə etməmək haqda müqavilə, kəşfiyyatçı Rixard Zorge-nin Almaniyanın bu ..... pozaraq müharibəyə başlayacağı dəqiq vaxt, sənaye zavodlarının Sibirə köçürülməsi və nəhayət 1941-ci ilin 22 iyununda Böyük Vətən müharibəsinin başlaması.

- Diqqət! Diqqət! - Levitanın səsi ilə Almaniyada SSRİ-yə qarşı müharibəyə başladı...

